

УДК 821.161.2Франко І.+821.162.1Ршибишевський С.].091

Тамара Ткачук

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ІВАН ФРАНКО І СТАНІСЛАВ ПШИБИШЕВСЬКИЙ

У статті проаналізовано специфіку реценції творчості польського письменника С. Пшибишевського Іваном Франком. Відзначено, що саме Іван Франко сформулював існування невирішеної проблеми у творчості С. Пшибишевського — нез'ясованість генеалогічної сутності його художнього доробку.

Ключові слова: реценція, модернізм, генеалогічна сутність, переклад, художній доробок.

Tamara Tkaczuk. Iwan Franko i Stanisław Przybyszewski. W niniejszym artykule przeprowadzono analizę specyfiki recepcji twórczości polskiego pisarza S. Przybyszewskiego Iwanem Frankiem. Odznaczono, że właśnie Iwan Franko sformułował istnienie ważnego problemu — nieokreśloności genealogicznej właściwości dzieł artystycznych polskiego pisarza.

Słowa kluczowe: recepcja, modernizm, genealogiczna właściwość, przekład, dzieła artystyczne.

Tamara Tkachuk. Ivan Franko and Stanislaw Pshybysheskyi. In the article is analyzed the specific of reception of Polish writer S. Pshybysheskyj by Ivan Franko. It is noted that exactly Ivan Franko has formulated the existence of unresolved problem in the work of S. Pshybysheskyj — not clarifying of genealogic essence of his artistic achievement.

Key words: reception, modernism, genealogic essence, translation, artistic achievement.

У кінці XIX — на початку XX століть у Львові без жодних обмежень популяризувалася європейська література, у тому числі й твори польського письменника Станіслава Пшибишевського (1868–1927). Про це свідчать зокрема листи Ольги Кобилянської, Василя Пачовського, Василя Стефаника, літературно-критичні праці Івана Франка й Лесі Українки. Саме у цьому місті вже в 1894 році відомий польський поет і критик Зенон Пшесмицький (псевдонім Міріам), редактор варшавського журналу «Życie», що перекладав твори французьких і бельгійських символістів, виголосив про них промову. Доповідь була знаковою, оскільки інформувала українську інтелігенцію про новітні напрями в європейських літературах, зокрема про символізм. І хоч в Україні не завжди прихильно сприймали твори символістів, все ж зародження полеміки, дискусій навколо шляхів подальшого розвитку мистецтва свідчить про поширення дискурсу модернізму (згадаймо ідейні суперечки Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Василя Стефаника з гострим на слово Сергієм Єфремовим). Не випадково Пшибишевський упродовж 1899–1904 років більше часу перебував у Львові, ніж у Кракові. У Львові активно виходили друком романи Пшибишевського «Крик» [28], «Сини землі» [31] і драми «Для щастя» [26], «Мати» [29], «Одвічна байка» [30].

Молоді галицькі літератори, представники угруповання «Молода Муза», а також Антін Крушельницький убачали у творах Пшибишевського новаторські риси, висловлювали власне захоплення його художніми здобутками. Про визначальний вплив Пшибишевського на виникнення й утвердження молодомузівської естетики

пише Василь Пачовський (1904): «Мистецтво для мистецтва!» — гасло аристократів Духу — привів із заходу до Галичини Станіслав Пшибишевський...» [7, с. 186]. Цю ж думку вже в наш час підтвердила Тамара Гундорова: «На початку ХХ ст. в українській літературі спостерігається не лише наслідування, як це було наприкінці ХІХ ст., а й відштовхування від літературності того різновиду, в становленні якого значну роль відіграла і в польській, і українській літературах „школа” Пшибишевського... Модерне розуміння мистецтва прийшло в українську літературу саме під гаслами Пшибишевського...» [3, с. 18]. Отож творчі новації, естетизм польського літератора були прихильно сприйняті письменниками Галичини.

На окрему увагу заслуговують критичні зауваги Івана Франка — авторитетного українського письменника, критика, знавця європейських літератур. Польська література у творчому доробку Франка займає особливе місце. Про це свідчать статті, переклади, коментарі українського майстра слова про художні явища, художні твори, персоналії, серед яких і Пшибишевський.

Творчість епатажного польського письменника Пшибишевського є відомою в українському літературознавстві, однак системно не дослідженою. До проблеми рецепції доробку цього художника слова в українській літературі принагідно зверталися Роман Голод [1], Тамара Гундорова [3], Валерій Корнійчук [5], Мирослава Медичька [6], Микола Наєнко [7], Єврен Нахлік [8], Ростислав Радишевський [11], Марта Хороб [21], Степан Хороб [22] та ін.

На думку Романа Голода, «Іван Франко намагається віднайти у світовому модернізмі раціональне зерно, придатне для культивування на національному ґрунті» [2, с. 64], все ж у експериментах над формою художнього твору, у елітарній концепції мистецтва, у космополітизмі Пшибишевського не побачив нічого корисного для українського письменства.

Так, на публікацію у 1899 році першого перекладу українською мовою поеми в прозі Пшибишевського «Із циклу Вігілій...» зі зміненою назвою оригіналу зі «Свят-вечори» на «Живі струни» (переклад був здійснений А. Крушельницьким та виданий спільно з адвокатом і захисником політичних в'язнів Володимир Старосольським у серії журналів «Живі струни» (1899–1900) [10], Франко відреагував миттєво рецензією «Станіслав Пшибишевський. Із циклу Вігілій. Переклав Антін Крушельницький» (1899), у якій гостро засудив цю ініціативу й на сторінках популярного на той час «Літературно-наукового вісника» дав різку оцінку поеми в прозі польського модерніста. На сторінках цієї серії Крушельницький прагнув популяризувати модерне мистецтво в Галичині, а прикладом мала слугувати поема прозою С. Пшибишевського «Свят-вечори», якою розпочиналася перша серія видання, та новела Ореста Авдиковича «Нарис однієї доби».

Франко характеризує Пшибишевського як високоталановитого, інтелігентного, проте наскрізь божевільного чоловіка. Він розглядає твір молодопольяка крізь призму його ідейного змісту та рецептивної естетики, акцентуючи на питанні про його функціональне призначення, мотивації вибору перекладача й на очікуваннях українського реципієнта. Український письменник справедливо відзначає неготовність українського читача до сприйняття творів, що не містять елементів дидактизму [18, с. 32].

Як пильний, талановитий критик, Франко помітив низку жанрових порушень у творі польського літератора: «Твір Пшибишевського — се не новела і не поезія в прозі, не філософія і не наука, хоч має із усього потрохи» [18, 32]. Пшибишевський упроваджував у польському літературознавстві синтетичні жанри, поєднуючи елементи есе, поезії прозою, «потоків свідомості», філософського трактату. Отже, Франко власними критичними судженнями сформулював існування невіршеної проблеми у творчості Пшибишевського, а саме — нез'ясованості генологічної сутності його творів. Звернімо увагу на Франкове визначення жанрових ознак твору польського письменника: «Є тут шматочки оповідання, сценки, немов моментальні фотографічні знімки, котрі могли би робити враження, якби автор на хвиличку дав спочити уяві читача і зосередитись на них, але котрі, міняючися з шаленим поспіхом, мигаючи і блимаючи, тільки мучать нашу уяву, не дають їй нічогісінько тривкого. Є тут проблiski настроєвої лірики, проблiski щирого чуття, але знов-таки переривані безтямною і абсурдною фразеологією... є тут хвостики якихось філософічних думок, широких узагальнень...» [18, с. 32].

Український літературознавець відзначив ті ж самі явища жанрової дифузії у творчості Пшибишевського, що й сучасна польська дослідниця Габрієля Матушек [24], яка значно пізніше, у ХХІ столітті, підтвердила належність творів польського письменника до художньої системи модернізму. Адже саме руйнування жанрових умовностей є однією з естетичних орієнтацій епохи модернізму і постмодернізму.

У відборі художніх творів для перекладів Франко орієнтується на заповнення горизонтів очікування реципієнта, який, на його переконання, не готовий до сприйняття творів, далеких від логічних мотивацій. Тому цілком зрозумілими є іронія та сарказм літературознавця щодо вибору Крушельницьким твору польського письменника для перекладу. Він звертається до перекладача з проханням пояснити, у чому полягає значущість твору Пшибишевського, оскільки сам Франко жодних «високих прикмет» у творі не простежує: «А коли д. Кр[ушельницький] справді бачить у нім якісь високі літературні прикмети, то дуже жаль, що не додав до свого перекладу передмови, не вияснив і нам, профанам, того, що він сам бачить» [18, с. 33].

Франко у той час не сприймав творів, заснованих на абсолютизації письма, «потоків свідомості», оскільки в них була відсутня логіка, натомість фіксувалися враження, емоції виняткової особистості, інтелігента, який унаслідок відчуття катастрофічності, тиску соціального середовища страждав від психічної хвороби. Безперечно, ця риторика, не врівноважена ніякою позитивною програмою, не могла імпонувати небайдужому до позитивізму українському митцеві, який намагався консолідувати українську націю, дбав про максимальну наближеність літератури до пересічного українського читача. Сам Франко теж неодноразово звертався у власних художніх творах до теми психічних рефлексій емоційно вразливого, високоосвіченого інтелігентного героя. Однак кожного разу поряд із емоційно неврівноваженим невротиком у Франкових творах з'являється його антипод — психічно стійкий, по-мужицьки здоровий, практичний і прагматичний тип характеру, який можна сприймати як одну з іпостасей самого автора — Івана Франка, «цілого чоловіка», як його «alter-ego». Іншими словами, кожному «Хомі з

серцем» у Франка протиставлено «Хому без серця». Тож наважимося припустити, що не сама постановка проблеми невротичного стану душі, а її однобічне висвітлення у творі польського письменника могло викликати літературознавче роздратування у Франка, який міг би цілковито Пшибишевському адресувати рядки однієї зі своїх поезій:

*І знов рефлексії! Та цур же їм!
Се панський спорт! Хай нервні білоручки
Та пустопляси риються в своїм
Нутрі, і всяку думку гірш онучки
Розскубують, і всякий рух чуття
жвуть, мірять, важать! Не для нас сі штучки!
Ми, бра, плебеї, учтою життя
не мали ще коли пересититься,
гашиш та опій, сім'я забуття
Противне нам [15, с. 13].*

Натомість Пшибишевський акцентував на протилежному, відстоюючи елітарність мистецтва, відособленість митця від народу. Тому не дивно, що Франко у статті «Станіслав Пшибишевський. Із циклу Вігільї, переклав Антін Крушельницький» [18, с. 32–33] пише: «Божевілля, тяжка духовна хвороба — се виразні признаки сього писання, виразні особливо в тім неспокійнім і прудкім миготанні образів його уяви, в наглих перескоках із п'ятого на десяте і в тім наскрізь хворобливім затісненні духовного кругозору, що змушує автора в цілім світі бачити тільки своє, власне я, обожане і нічим не зв'язане, невважаючи на всю його (змальовану в творі) мізерність — і жінчину в одній тільки функції — самиці» [18, с. 32–33]. Франко не визнає алогізму, відірваності від життя та буттєвих проблем як методу літературної творчості, який буде в більшості незрозумілим для українського читача.

Поема в прозі Пшибишевського «Свят-вечори» характеризується заглибленням у підсвідоме людини, у якому зберігаються «відфотографовані» сцени з життя, спогади про події, що мали різну значущість в житті героя. Для захованих у «підвалинах» підсвідомості вражень від пережитого притаманні динамічність вихоплених пам'яттю «кадрів», миготлива, калейдоскопічна зміна образів, невмотивована, ірраціональна актуалізація в пам'яті тих чи тих спогадів. Усе це несумісне з логічними операціями і створює ефект хаосу. Франко зауважив, що такі кадрили-спогади «мучать нашу уяву і не дають їй нічогісінько тривкого» [18, с. 32]. Погоджуємося з міркуваннями Богдана Тихолоза, що «на загал, переважно рефлексійна і риторична поезія польських літераторів викликала осуд у Франка, оскільки філософія тягнула їх у свій бездонний вир» [14, с. 78].

Натомість Роман Голод зауважує, що все ж у художній творчості Франко, засвідчуючи амбівалентність власної творчої натури, також застосовує «розумну хаотичність», «миготання образів уяви», що простежується зокрема у його новелі «Син Остапа» [1, с. 236]. Однак Франко «виступав проти *поверхового* [курсив Бог-

дана Тихолоза. — Т. Т.] філософізму, холодного, розумового, свідомого складання, диктованого не щирим, перейнятим справжньою пізнавальною пристрастю, шуканням нових оригінальних відповідей на одвічні питання людського буття, а тільки літературною “модою” [14, с. 79]. Безперечно, що прагнення Пшибишевського передавати у власній творчості перш за все не інтелектуальні знання, а звукові, зорові асоціації, його протест проти логоцентризму в мистецтві не імпонували Франку.

Після різкої критики Франка вектор тематики творів у другому випуску журналу «Живі струни» різко змінюється. Тут було надруковано твір польської письменниці Габрієлі Запольської «У гірничій діброві», який Франко сприйняв прихильно. Третім випуском «Живих струн» був «Нарис одної доби» Ореста Авдиковича, а четвертим — збірка оповідань «Пролетарі» Антіна Крушельницького, у якій він висловлював свої погляди на сучасну літературу. У п'ятому виданні була надрукована драма Владислава Оркана «Ніч» із передмовою Володимира Старосольського. Можливо, як відзначив Богдан Романенчук, під впливом Франка, який дуже прихильно ставився до видавця журналу, Крушельницький «відійшов від модернізму С. Пшибишевського. Пізніші його твори були написані в іншому дусі, власне, в дусі франківському, цебто суспільницькому» [12].

Водночас Франко на сторінках «Літературно-наукового вісника» сприяв поширенню творів модерного спрямування, таких як «Ткачі» Гергарта Гауптмана (у перекладі Михайла Павлика), «Ворог народу» Генрика Ібсена (переклад Юрія Кміта), фрагменти з книги «Так мовив Заратустра» (переклад Михайла Мочульського). Інформацію про це знаходимо в розвідці Михайла Шалати [23, с. 111]. Український літератор дбав про вихід молодих українських митців на європейський рівень, але «оті заклики в “захмар’я”, містику, його не могли тішити» [23, с. 113]. Безперечно, відхід літераторів від злободенних проблем українського народу, від проблем становлення нації не викликали захоплення у Франка. Тим-то декадентські настрої, містицизм, індивідуалізм, які постулював С. Пшибишевський, не могли прислужитися нації — та державотворчій меті. І все ж «так чи інакше, Франко підсвідомо “практикував” у руслі модерністської естетики принаймні за десятиріччя до появи “Молодої Музи”» [23, с. 111].

Незважаючи на гостру критику новацій молодих письменників (Ореста Авдиковича, Василя Пачовського, Михайла Яцківа, Антіна Крушельницького), Франко впроваджував у власну художню творчість елементи символізму, імпресіонізму, сюрреалізму, що простежується в збірці «Зів’яле листя» (1896), оповіданнях «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Сойчине крило», «Син Остапа», «Дріада», «Поки рушить поїзд». У цих творах автор і сам зміщує поле зору від національних проблем до проблем людської душі, інтимного життя людини, емоційно-настроевого сприйняття світу, естетичного пізнання дійсності, тобто розставляє акценти у дусі літератури модерного спрямування. Отже «через Франка, з одного боку, та через таких яскраво модерних письменників і прихильників символізму, як Стефаник — з другого, Галичина стала п’ємонтом модерністичних літературних течій кінця сторіччя» [13, с. 32]. У монографіях (Романа Голода [1], Тамари Гундорової [3], Валерія Корнійчука [5], Миколи На-

енка [7], Богдана Тихолоза [14]) аргументовано доведено, що модернізм істотно вплинув на формування творчого методу Франка.

Теоретизування Франка, його суспільно-політичні судження значно відрізнялися від художньої практики, розходилися з відкритістю письменника до різноманітних явищ світової літератури, з якої він часто абсорбував елементи різних художніх систем (натуралізму, декадансу, імпресіонізму, символізму, експресіонізму, сюрреалізму), навіть тих, які декларативно заперечував і строго критикував. Франкові міркування стосовно поеми в прозі «Свят-вечори» Пшибишевського є свідченням того, що польський письменник випередив сучасну йому епоху, намагався показати кризу культури кінця XIX століття. Різку зміну образів, взаємонакладання вражень героя у поемі в прозі Пшибишевського, їх стрибкоподібність український літератор потрактував як стан божевілля. З огляду на це Франко запитує: «А проте, прочитавши отсю книжечку, я не можу помістити в своїй голові, пощо і для кого перекладено її на нашу мову? Що могло в ній подобатися перекладачеві і що хотів він у ній подати *нашій суспільності?*» [курсив наш. — Т. Т.] [18, с. 32].

Для Пшибишевського, який категорично виступав проти дидактизму в мистецтві, такі питання були би недоречними. У цьому він суголосний із Крушельницьким, який, очевидно, мав на меті донести до українців твори, у яких відсутні логічно вмотивована фабула, послідовність сюжетної лінії, епічний елемент, натомість наявні алогізм, фіксація вражень, емоцій, почуттів, намагання літературними засобами передати «крик» душі. Усе це цілком логічно призвело до трансформацій на формально-змістовому рівні.

Критичні судження Франка, зокрема його відверте несприйняття ідей естетизму, різного роду абсолютизацій у творчості Пшибишевського, не виходять за рамки існуючого модерного дискурсу як у польській, так і в українській літературах. Виняток становлять погляди «молодомузівців» та деяких українських класиків, які у своїй творчості впроваджували елементи модерних течій (Михайло Коцюбинський, Агатангел Кримський, Антін Крушельницький, Леся Українка, Гнат Хоткевич, Михайло Яцків та ін.), що, як і польський письменник, виступали проти штампів у літературі та проти абсолютизації її утилітарних функцій.

Доробок Франка як літературного критика творчості Пшибишевського в Україні характеризується науковою новизною, хоч апріорно метою українського письменника було доведення художньої недосконалості твору «Свят-вечори», який переклав Крушельницький. Поділяємо думку Богдана Рубчака, що «чи то в позитивному, чи в негативному сенсі, Франко все-таки був, мабуть, найерудитнішим популяризатором нової західної літератури на Україні» [13, с. 32].

Натомість Пшибишевський та митці, які навколо нього групувалися, виступали проти утилітарної ролі мистецтва та примітивності міщанства; вони відкрито наголошували на ідейній обмеженості мас, які не здатні оцінити високе мистецтво. Мабуть, саме приниження народу, спроба «відтрити» його від літератури і стали причинами критичних присудів Франка. Український письменник теж відкрито наголошував на обмеженості мас, але він не зневажав їх. У власній художній творчості український митець і сам упроваджував модерні погляди, новаторську

манеру письма, як-от елементи натуралізму, сюрреалізму, декадентські мотиви, фактографізм, прийоми «потoku свідомості», «внутрішнього монологу» тощо. На думку Романа Голода, модерністи вже після Франка почали вважати ці прийоми власними відкриттями: «В оповіданнях “Малий Мирон”, “Під оборогом” автор використовує прийоми “потoku свідомості” та “внутрішнього монологу” для того, щоб якнайповніше розкрити багатий внутрішній світ дивакуватої дитини. Пізніше ці прийоми “запатентували” як власні винаходи модерністи» [1, с. 274].

Важливо також зрозуміти, якими мотивами керувався Крушельницький, відбираючи твір Пшибишевського «Свят-вечори» для художнього перекладу. Основним чинником, на нашу думку, слугувало те, що Крушельницький навчався на філософському факультеті Львівського університету, де було належне підґрунтя для діалогу культур: німецької, польської, української, російської; саме тут він почав активно цікавитися літературою. Філософ за фахом, пильний і вдумливий читач, він звернув увагу на тяжіння Пшибишевського до метафізики, до глибокого інтелектуального змісту. Крушельницький ніколи не залишався осторонь художніх трансформацій, які відбувалися в європейських літературах. Тим більше, що Пшибишевський у 1892 році став визначною постаттю в Німеччині, скандинавських країнах, Росії, друкувався і виступав із доповідями у Львові. Крім того, задум видавати серію журналів «Живі струни», де не було б жодних обмежень свободи творчості, друкувалися б твори українських та європейських письменників, свідчить про намагання Крушельницького розширити горизонти української літератури.

Отже, зіткнення патріотичних настроїв українців із модерними тенденціями у мистецтві, що незалежно від прагнень народу так чи інакше потрапляли на український літературний ґрунт, стали причиною ідейних неузгодженостей, а відповідно, і контрверсійного сприйняття творчості Пшибишевського. Попри суперечності у поглядах, Крушельницький та Франко свідомо чи несвідомо стали популяризаторами невідомого на той час широкому читацькому загалові польського письменника. Франко першим серед літературних критиків звернувся до проблем генологічної сутності творів Пшибишевського і, хоч висловив низку зауважень щодо його поеми прозою «Вігілії» («Свят-вечори»), все ж продемонстрував глибоке прочитання цього твору. Критик зафіксував явище накладання різних жанрових утворень у художній канві цього твору. Цим самим український літературознавець окреслив перспективу для майбутніх наукових досліджень творчості польського письменника. Франко виступав проти різного роду абсолютизацій (як проти абсолютного ідеалізування, за яке боролася частина галицьких «пануючих естетів», так і проти абсолютизації естетики потворного).

Уважаємо, що полеміка між «молодомузівцями» й Франком щодо призначення мистецтва знаменує собою зародження в Україні естетики модернізму, колоритною національною ознакою якого в нашій культурі є істотна заангажованість у соціальну та національну проблематику. Крізь призму людської душі, психології особистості українські письменники на зламі віків намагаються передати глибину соціальних конфліктів. Звідси, як і в творчості Пшибишевського, простежується перевага ліричного начала над епічним, суб'єктивізація, звернення до суміжних мистецтв (музики та живопису). Ці трансформації в художній творчості продик-

товані, на наш погляд, прагненням письменників до зміни естетичних парадигм реалізму. Тому й модерні ідеї Пшибишевського, хоч і вибірково, та все ж знаходили своє місце в українській літературі зламу віків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод Р. Б. Іван Франко та літературні напрями кінця XIX — початку XX століття / Р. Б. Голод. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. — 284 с.
2. Голод Р. Франкове оповідання „Поки рушить поїзд” у світлі теорії імпресіоністичного мистецтва / Р. Голод // Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. — Серія : Філологія (Літературознавство) : [зб. наук. праць / ред. кол. : С. І. Хороб (гол. ред. кол.) та ін.]. — Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013—2014. — Вип. 40–41. — С. 64–71.
3. Гундорова Т. І. Модернізм як еротика „нового” (В. Винниченко і С. Пшибишевський) / Тамара Гундорова // Слово і час. — №7. — 2000. — С. 17–25.
4. Гундорова Т. І. Франко — не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. І. Гундорова. — Київ : Критика, 2006. — 352 с.
5. Корнійчук В. С. Ліричний універсум Івана Франка : горизонти поетики. Монографія / В. С. Корнійчук. — Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. — 488 с.
6. Медицька М. С. Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця XIX — початку XX століття : рецепція і типологія / М. С. Медицька. — Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2008. — 316 с.
7. Наєнко М. К. Іван Франко: Тяжіння до модернізму / М. К. Наєнко. — К.: «Академ-видав», 2006. — 96 с.
8. Нахлік Є. К. Орест Авдиківич — письменник, літературознавець, педагог / Відп. ред. І. В. Лучук / Є. К. Нахлік — Львів, 2001. — 92 с. [У надзаг.: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Серія «Літературні портрети». Вип. 2].
9. Пачовський В. Конструктивні ідеї державності та космічна місія української нації / Василь Пачовський // Хроніка' 2000. — 1993. — №5 (7). — С. 186.
10. Пшибишевський С. Із циклю Вігілії: [пер. А. Крушельницького] / Станіслав Пшибишевський. — Львів: Накл. А. Крушельницького і В. Старосольського, 1899. — 41 с.
11. Радішевський Р. Підсумки української літературознавчої полоністики / Ростислав Радішевський // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. — Том IX. — Київ, 2007. — С. 7–36.
12. Романенчук Б. Літературна Коломия / Богдан Романенчук // <http://kolomyua.org/.../historypub65.htm>
13. Рубчак Б. Пробний лет (тло для книги) / Богдан Рубчак // Розсипані перли: Поети «Молодої Музи» [упоряд. автор. передм. та прим. М. М. Ільницький] — К. : Дніпро. — 1991. — С. 18–41.
14. Тихолоз Б. С. Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії: Монографія [НАН України; Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка; Львівський національний університет імені Івана Франка; Міжнародна асоціація франкознавців; Наук. ред. та авт. післям. В. С. Корнійчук] / Б. С. Тихолоз. — Львів: 2009. — 319 с. — (Франкознавча серія. Вип. 12).
15. Франко І. Я. Із днів журби // Франко І. Я. Зібрання творів: У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 3: Поезія / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1976. — 447 с.
16. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Я. Зібрання творів: У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 31 : Літературно-критичні праці (1897-1899) / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1981. — С. 45–11.

17. Франко І. Я. Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах // Франко І. Я. Зібрання творів : У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 31 : Літературно-критичні праці (1897-1899) / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1981. — С. 33–44.
18. Франко І. Я. Станіслав Пшибишевський. Із циклу Вігільї, переклав Антін Крушельницький // Франко І. Я. Зібрання творів : У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 32. / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1982. — С. 32–33.
19. Франко І. Я. Українська [література за 1899 рік] // Франко І. Я. Зібрання творів : У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 33. / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1982. — С. 10–17.
20. Франко І. Я. Українська література // Франко І. Я. Зібрання творів : У 50 т. / [голова ред. колегії Є. П. Кирилюк] : Т. 33. / І. Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1982. — С. 142.
21. Хороб М. Б. Грані художнього буття: нариси з художньої літератури ХХ століття (дослідження, статті, критичні етюди) / М. Б. Хороб — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. — 428 с.
22. Хороб С. І. Діалоги у відсвіті слова. (Українська драматургія в типологічних зіставленнях) / С. І. Хороб. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. — 308 с.
23. Шалата М. Іван Франко і письменники „Молодої Музи” / Михайло Шалата // Франкознавчі студії / [ред. кол. Є. Пшеничний (голов. ред.), А. Войтюк, В. Винницький та ін.]. — Дрогобич : Вимір, 2001. — Випуск перший. — С. 108–128.
24. Matuszek G. Stanisław Przybyszewski — pisarz nowoczesny. Eseje i proza — próba monografii. — Kraków : Universitas, 2008. — 423 s.
25. Modernistyczny Lwów. Teksty życia, teksty sztuki. Pod red. E. Paczoskiej i D. Osińskiego. — Warszawa : Wydział polonistyki uniwersytetu Warszawskiego, 2009. — 507 s.
26. Przybyszewski S. Dla szczęścia. — Lwów : Księgarnia Polska. — 1902. — 64 s.
27. Przybyszewski S. Il Regno Doloroso: powieść. — Lwów : Lektor, 1924. — 288 s.
28. Przybyszewski S. Krzyk: powieść. — Lwów : „Lektor”, 1917. — 200 s.
29. Przybyszewski S. Matka. Dramat w 4 aktach. — Lwów : B. Połoniecki, 1903. — 76 s.
30. Przybyszewski S. Odwieczna baśń. Poemat dramatyczny. — Lwów : H. Altenberg, 1906. — 23 s.
31. Przybyszewski S. Synowie ziemi. Powieść. — Lwów : Lektor, 1923. — 176 s.